

بررسی تأثیر روش تدریس ایفای نقش بر رشد ذهنی و کلامی دانش آموزان مقطع ابتدایی

آلاء رستمی زاده^۱، ناهید خلوی زاده^۲

^۱ کارشناسی ارشد روانشناسی تربیتی، دانشگاه آزاد اسلامی تهران (نویسنده مسئول)

^۲ کارشناسی آموزش ابتدایی، دانشگاه آزاد شادگان

چکیده

امروزه انتقال فرهنگ و تجربه به نسل جدید تنها هدف تعلیم و تربیت نیست؛ بلکه ایجاد تغییرات مطلوب در نگرش ها شناخت ها و در نهایت رفتار انسان ها را رسالت نظام های آموزشی دانسته اند. از جمله روش های فعالی که امروزه توجه صاحب نظران تعلیم و تربیت را به خود جلب کرده است، روش تدریس ایفای نقش است. روش تدریس ایفای نقش، فعالیت هایی را در بر می گیرد که دانش آموزان را تا پای واقعیت یا آنچه هست پیش می برد و در واقع پلی است بین حرف و عمل. روش تدریس ایفای نقش سبب فراگیری مهارت های نوین، تحریک خلاقیت، بهبود ارتباطات و... می شود. پژوهش حاضر با هدف بررسی تأثیر روش تدریس ایفای نقش بر رشد ذهنی و کلامی دانش آموزان مقطع ابتدایی و به روش توصیفی و از نوع تحلیل محتوا انجام شده است. نتایج پژوهش حاکی از آن است که نمایش، ابزاری چند حسی است که مهارت های اندیشیدن، گوش کردن و صحبت کردن را با هم ترکیب میکند و نیز در درک دانش آموزان از مفاهیم گوناگون، تجربه های به یادماندنی و کمک به حل مسائل و مشکلات موثر می باشد. بیان دیالوگ های نقش و خواندن شعر و سرود در زمان ایفای نقش ها در نمایش منجر به رشد مهارت های ذهنی و کلامی دانش آموزان می شود.

واژه های کلیدی: دانش آموزان ابتدایی، ایفای نقش، رشد ذهنی، رشد کلامی

مقدمه

کودکی اولین و مهمترین دوره زندگی آدمی است. در این دوره کودک برای نخستین بار با طبیعت رابطه برقرار می کند، روابط اجتماعی خود را بنا می نهد و به مفهومی از خود دست می یابد. دوران کودکی را دوران سرنوشت ساز و مثبت محسوب می کنند، از آنجا که در این دوره ساختار شخصیتی و رفتاری انسان بنیان گذاشته می شود. آموزش در دوران اولیه کودکی مورد توجه و علاقه طیف وسیعی از صاحب نظران تعلیم و تربیت، جامعه شناسان، روانشناسان، فلاسفه، فیزیولوژیست ها و سرانجام بسیاری از دست اندر کاران حرفه های گوناگون بوده است. [۱]

از مهم ترین زمینه های یادگیری در آموزش کودکان می توان به زبان آموزی اشاره کرد. هرچند خواندن بیشترین توجه را در یادگیری های رسمی به خود معطوف می دارد، اما دیگر جنبه های زبان آموزی از قبیل صحبت کردن و گوش دادن نیز به همان اندازه حائز اهمیت بوده و زمینه ساز پایه های خواندن دانش آموزان می باشند. رشد زبان و مهارت های کلامی در کودکان با یکدیگر متفاوت بوده و برخی آنها زودتر از برخی دیگر حرف زدن را یاد می گیرند. [۲]

زبان نقش مهمی را در رشد و نحوه تکامل کودک ایفا می کند و به او کمک می کند به خوبی به برقراری ارتباط با اعضای خانواده خود بپردازد، در مدرسه به یادگیری مطالب بپردازد، با دوستان خود ارتباط اجتماعی برقرار کند، با دیگران رابطه برقرار کند و کارهای ساده خود از قبیل صحبت کردن با تلفن و خرید از فروشگاه را انجام دهد. با توجه به اهمیتی که زبان دارد کودک به سادگی آن را یاد نمی گیرد. محیط اطراف کودک و افرادی که با او ارتباط دارد تأثیر زیادی را بر نحوه پیشرفت مهارت های زبانی کودک دارند.

زبان وسیله ای برای بیان تعداد نامحدود و نامعینی از معانی است که از طریق نظامی (سیستمی) محدود صورت می گیرد، و نیز راهی برای ابراز خواسته ها و نیازها، تبادل اطلاعات و بیان احساسات و درک دیگران است. از مهم ترین و مشخص ترین کارکردهای زبان، تبادل افکار و برقراری ارتباط با دیگران است. [۳]

از آنجا که حساس ترین دوره رشد زبان، دوران کودکی محسوب می شود، تأثیر فعالیت های آموزشی در دوران ابتدایی بیش از هر متغیر دیگری بر رشد مهارت های زبانی کودکان می باشد. لازمه درست اندیشیدن، آموختن زبان است. درست گوش دادن برای خوب خواندن و خوب صحبت کردن ضروریست و خوب خواندن لازمه خوب نوشتن می باشد. پیشرفت در هر کدام از این ارکان چهارگانه مهارت های زبانی نیازمند توجه و اهتمام به فعلیت ها و برنامه های زبان آموزی است. [۴]

فعالیت های زبانی شامل فعالیت هایی از قبیل بازی، نمایش خلاق، شعر، قصه و بحث و گفتگو می باشد، که در این میان، فعالیت نمایش به عنوان ابزاری چند حسی با ترکیب چند مهارت اندیشیدن، گوش کردن و صحبت کردن در ارتقا درک دانش آموزان از مفاهیم مختلف، تقویت مهارت های اجتماعی و یادگیری عمیق موثر باشد. توانایی دانش آموزان ابتدایی در برقراری ارتباط با دنیای پیرامون خود، فهم، درک اطلاعات و ابراز عقاید همه بر پایه مهارت های زبانی آنها استوار است. این مهارت ها شامل مهارت های خواندن، نوشتن، گوش دادن و صحبت کردن است و مفاهیم و مهارت های خاص هر کدام از این مهارت ها، دانش آموزان را در یادگیری مفاهیم جدید توانمند می کند. نقش موثر و سازنده مهارت زبان آموزی تا اندازه ای است که این مهارت از عناصر اساسی در آموزش و پرورش شناخته می شود.

پیشینه تحقیق

در این گفتار به اختصار به بیان مطالعات و تحقیق هایی که در این زمینه انجام گرفته است، می پردازیم:

نتایج مطالعه جعفری (۱۳۸۹) در بررسی چگونگی تأثیر نمایش خلاق بر رفتار کودکان پیش دبستانی با روش تحقیق کیفی، نشان داد که به دلیل قرار گرفتن کودک در موقعیت ایفای نقش در نمایش خلاق، فلذا نمایش بیشترین تأثیر را بر تغییرات رفتاری او می گذارد و خلاقیت و زبان آموزی از دیگر فواید این برنامه در مقایسه با سایر سرگرمی های کودکان است.

مفیدی و سبزه (۱۳۸۸) در پژوهشی با هدف بررسی تأثیر فعالیت های زبان آموزی دوره پیش دبستان بر رشد زبان گفتاری دانش آموزان پایه ی اول دوره ی ابتدایی نشان دادند که رشد زبان گفتاری که شامل مهارت های واژگانی و مهارت های دستوری است، در دانش آموزان پایه ی اول ابتدایی که دوره ی پیش دبستانی را گذرانده اند بیشتر از دانش آموزان هم پایه ی خود که این دوره را نگذرانده اند می باشد و این تفاوت به لحاظ آماری معنادار است. به علاوه، در این پژوهش از لحاظ رشد زبان گفتاری تفاوت معنی داری بین دختران و پسران مشاهده نشد.

رجبی (۱۳۸۵) در پژوهشی با عنوان بررسی کارآمدی روان نمایشگری بر بهبود بخشی مهارت های اجتماعی و عزت نفس دانش آموزان نارسا خوان دبستانی که شامل ۲ گروه آزمایش و کنترل بود، به این نتیجه دست یافتند که روان نمایشگری، مهارت های اجتماعی و عزت نفس دانش آموزان نارساخوان را افزایش می دهد. همچنین تحلیل زیر مقیاس های آزمون مهارت های اجتماعی نتایج مطالعه نشان داد که اجرای روان نمایشگری به مهارت های میان فردی و رفتارهای مربوط به کار که از ابعاد آزمون مهارت های اجتماعی هستند، اثر معنادار داد، اما در رابطه با اثر روان نمایشگری بر رفتارهای مربوط به خود و رفتارهای مربوط به محیط، نتیجه معناداری به دست نیامد. شرکت دادن کودکان حساب نارسا در ایفای نقش گروهی به عنوان وسیله آموزشی و یک طرح کمکی، پرورشی موجب تشویق و توسعه توانایی های فردی در قلمرو زندگی اجتماعی و مسئولیت پذیری و تقسیم کار و همکاری و تعاون در صحنه نمایش را موجب می شود.

روش تحقیق

پژوهش حاضر با هدف بررسی تأثیر روش تدریس ایفای نقش بر رشد ذهنی و کلامی دانش آموزان مقطع ابتدایی به شیوه توصیفی و از نوع تحلیل محتوا انجام شده است و با توجه به روش پژوهش، جامعه آماری پژوهش شامل کلیه اسناد، مدارک و منابع مرتبط با موضوع مورد بررسی می باشد. در این پژوهش ابتدا به بیان مفهوم زبان و چگونگی یادگیری صحبت کردن از نوزادی تا دوران ابتدایی پرداخته و پس از آن سطوح اساسی و مهم در رشد زبان کودک و اصول و ویژگی های حاکم بر فعالیت های مهارت زبان آموزی دانش آموزان در مقطع ابتدایی را بررسی کرده ایم. در ادامه بحث شیوه ها و فنون یاددهی - یادگیری در امر زبان آموزی را برشمرده و در پایان تأثیر روش تدریس ایفای نقش بر رشد مهارت کلامی دانش آموزان را مورد بررسی قرار داده ایم.

یافته های تحقیق

زبان نظامی ست از مجموعه ای از نشانه های صوتی یا اختیاری که به تمام مردم وابسته به فرهنگ یا کسان دیگری که آن نظام فرهنگی را آموخته اند امکان می دهد تا باهم در ارتباط و کنش متقابل باشند. ساخت درونی زبان شامل ساخت آوایی، ساخت صرفی و ساخت نحوی است: [۱]

ساخت آوایی:

کوچکترین عناصری که هنگام گفت وگو یا نوشتن تولید می شود به ترتیب «آوا» و «حرف» نام دارد. به این دو عنصر زبانشناسان «واج» می گویند. همه زبان ها تعداد محدودی واج دارند که به دو دسته ی همخوان (صامت) و (مصوت) تقسیم می شوند.

ساخت صرفی:

«واژه» که محصول نهایی ساخت صرفی زبان است از ترکیب تک واژه های زبان و قواعد صرفی ساخته می شود. هر زبان از تعدادی محدود تک واژه دستوری تشکیل می شود. مثل کتابها (کتاب+ها)

ساخت نحوی:

قواعد ترکیب واژه ها و چگونگی تشکیل گروه های نحوی و جمله های زبان در ساخت نحوی زبان متجلی است. حاصل نهایی اجرای قواعد نحوی، جمله های زبان در اقسام گوناگون خبری، پرسشی، امری و غیره است.

رشد زبان برای کودکان سنین پیش دبستانی امری حیاتی است، زیرا در واقع پایه و مبنایی برای تمام یادگیری های بعدی آنان فراهم می آورد. کودکان به همان شکلی که یاد می گیرند کارهای مختلف را انجام بدهند، نحوه برقراری ارتباط با دیگران و استفاده از مهارت زبانی را نیز یاد خواهند گرفت. کیفیت و کمیت تجربه زبانی آنها به سرعت پیشرفت کودکان و مهارت های زبانی آنها و توانایی صحبت کردن شان تاثیر می گذارد. کودک برای اینکه بتواند صحبت کند باید دانش و مهارت بالایی داشته باشد که این فرایند شامل چهار بخش مهم است که عبارتند از برقراری ارتباط، واژگان و قواعد دستور زبان تکلم.

یک نوزاد سالم و معمولی در سال های اولیه زندگی خود اصول و قواعد صحبت کردن را یاد می گیرد. کودکان در چند ماه اول متوجه می شوند که برقراری ارتباط برای آنها لذت بخش است و هنگامی که به برقراری ارتباط می پردازند تمام توجه خود را به فرد مقابل شان که یک بزرگسال یا کودک است می دهند. آنها مهارت برقراری ارتباط را از همان ۶ هفته اول زندگی که اولین لبخند خود را به روی دیگران می پاشند نشان می دهند. هنگامی که والدین به کودک نگاه می کنند و با او صحبت می کنند، معمولاً او نیز به آنها نگاه می کند و لبخند می زند و بعدها که با یکدیگر صحبت می کنند با دقت به فردی که با او حرف می زند نگاه می کند و نحوه صحبت کردن، نگاه کردن و گوش دادن و تماس چشمی را یاد می گیرد. کودکان معمولاً در سن هفت یا هشت ماهگی مهارت به نوبت حرف زدن یا انجام دادن کار را یاد می گیرند. هنگامی که والدین با کودک خود صحبت می کنند او سکوت می کند و با دقت به آنها و صحبت کردن شان نگاه می کند. سپس نوبت به او می رسد و با صداهایی که از خود در می آورد به آنها پاسخ خواهد داد. ما به اشکال مختلف با هم ارتباط برقرار می کنیم و از حالات صورت و تن صدا و حالات بدن برای بیان کردن منظور خود استفاده می نماییم. کودکان نیز یاد می گیرند که چگونه به تفسیر حالت بدن و نحوه صحبت کردن دیگران بپردازند و در این زمینه توانمند شوند. اکثر کودکان قبل از استفاده از کلمات از حالات بدن برای برقراری ارتباط استفاده می کنند. آنها به جای گفتن کلمات 'نگاه کن یا آن چیست' از اشاره استفاده می کنند و دست خود را به معنای خداحافظی تکان می دهند و دست های خود را به سمت شما بالا می آورد و می گویند که 'من را بغل کن'. این کارها طبیعی است و کودک قبل از صحبت کردن از این حالات استفاده می کند. کودکان با استفاده از حالت بدن یاد می گیرند که می توانند بر روی رفتارهای افراد

اطراف خود تاثیر بگذارند. این مهارت های غیر کلامی، لبخند زدن، تماس چشمی، به نوبت عمل کردن، حالات صورت، تن صدا و حالت بدن از ویژگی های بسیار مهم ارتباط هستند که کودک در مسیر یادگیری نحوه صحبت کردن از آنها استفاده می کند. آنها به منظور حضور در یک رابطه اجتماعی دو طرف به برقراری ارتباط با دیگران می پردازند و برای این منظور همواره در حال الگو برداری هستند.

توسعه دایره واژگان مرحله بعدی برای یادگیری زبان و ارتباط بهتر با دیگران است. کودکان کلماتی که از پدر و مادر یا سایرین می شنود را یاد می گیرند زیرا این کلمات به اشیاء یا کارهای یا مواردی دلالت دارند که آنها می بینند، می شنوند و انجام می دهند. در طول روز پدر و مادر در هنگام بغل کردن کودک خود، غذا دادن به او، حمام کردن او، عوض کردن پوشک، بیرون بردن کودک یا رانندگی کردن با فرزند خود صحبت می کند و کودک می تواند همان کلماتی را بشنود که هر روز پدر و مادرش استفاده می کنند و به تدریج معنای آنها را یاد می گیرد. در ابتدا ۵۰ تا ۱۰۰ کلمه به کودکان یاد می گیرند در تمامی فرهنگ ها از لحاظ معنا شبیه هم هستند زیرا این کلمات در زندگی روزمره و برای انجام امور روزمره مورد استفاده قرار می گیرد. بین سنین ۱۲ تا ۱۸ ماهگی کودکان شروع به صحبت کردن خواهد کرد و آنها یاد می گیرند کلماتی را بیان کنند که شنیده اند و از آنها برای برقراری ارتباط با دیگران استفاده خواهد کرد. برای آن که کودک بتواند به برقراری ارتباط با دیگران بپردازد باید:

- خوب گوش بدهند تا بتواند به این الگوهای صدای کلمات با هم تمایز قائل شود و به عبارتی تفاوت بین کلمات مشابه مانند کتاب و کباب و مواردی از این قبیل را یاد بگیرد.
- به موقعیت مختلف توجه کند تا بتواند صداهای کلمات را به معانی آنها ارتباط دهد.
- از الگوهای صداهای کلمات استفاده کند تا دیگران بتوانند منظور او را متوجه شوند.

برای اینکه کودک بتواند با سرعت متناسب صحبت کند باید قدرت شنوایی خوبی داشته باشد و بتواند در طول روز و در ارتباط با دیگران کلمات را با معانی آنها مرتبط کند و توانایی او برای صحبت کردن معمولی باشد.

کودکان در موقعیت هایی که برای یادگیری زبان دارند بسیار فعال هستند. کودکان معمولاً در سن یک سالگی می تواند به خوبی به محرک ها واکنش نشان بدهند به عنوان مثال هنگامی که کودک و پرستارش به یک شیء یا یک فعالیت توجه می کنند هر دوی آنها در حال تماشای یک اسباب بازی یا یک ماشین در حال حرکت هستند. هنگامی که پرستار متوجه می شود که کودک نیز به همان اسباب بازی یا همان ماشین در حال حرکت نگاه می کند او را بغل می کند و به آن اشاره می کند و درباره آن شروع به حرف زدن خواهد کرد. هرچه کودک بیشتر به محرک ها واکنش نشان بدهد و تجربه بیشتری در این زمینه به دست بیاورد سریع تر می تواند معنای کلمات را یاد بگیرد. بزرگسالان می توانند با جلب توجه کودک به یک شیء یا یک فعالیت به کودک برای کسب تجربیات بیشتر کمک کنند. تحقیقات نشان داده است که اکثر پدر و مادرها با کودکان خود در چنین شرایطی صحبت می کنند تا کودک بتواند آنچه که درباره اش صحبت می شود را ببیند و سریع تر شروع به حرف زدن نماید. هر چه بیشتر به این شیوه با کودک صحبت شود تلاش او برای یادگیری کلمات بیشتر افزایش خواهد یافت و تعدادی از پدر و مادرها این کارها را به طور طبیعی انجام می دهند و در هنگام انجام فعالیت های معمولی روزمره با کودک خود صحبت می کنند اما برخی از آنها کمتر حرف می زنند و کودک شانس کمتری در این زمینه دارد که این تفاوت ها باعث می شود کودک مهارت های یکسانی از لحاظ دایره لغات یا صحبت کردن نداشته باشد.

یادگیری کلمات در دوران کودکی شروع می شود و در طول زندگی در آن پیدا می کند. هر کلمه جدیدی که کودک یاد می گیرد بعدها مورد استفاده قرار می دهد تا منظور خود را برای دیگران قابل درک نماید. همه ما برای اشیاء مختلف کلمات

متعددی را بلد هستیم و می‌دانیم که دایره لغاتی که داریم می‌تواند وسعت دنیای دانش و اطلاعات ما را نشان دهد. در صورتی که یک کودک با سرعت خیلی پایینی در حال یادگیری است یادگیری او درباره جهان اشیا و مردمی که در این جهان زندگی می‌کنند به کندی انجام خواهد شد اما کودکی که سرعت یادگیری خوبی دارد سریع تر کلمات را یاد می‌گیرد. یعنی بین سرعت یادگیری زبان جامعه و سرعت شکوفایی مهارت‌ها و توانایی‌های ذهنی کودک از قبیل به خاطر سپردن امور یا دلیل آوری ارتباط نزدیکی وجود دارد. تاخیر زبان و کلام می‌تواند در هر کودک باعث تاخیر در مهارت شناختی او شود.

معمولاً کودکان در حال رشد اولین کلمات خود را در سنین ۱۱ تا ۱۲ ماهگی بیان می‌کنند و یادگیری ده کلمه اول کودک به مدت سه تا پنج ماه صورت می‌پذیرد و هنگامی که کودک این کلمات را یاد گرفت کلمات جدید را با سرعت بیشتری یاد می‌گیرد. کودکان معمولاً از سن ۱۹ تا ۲۴ ماهگی هر ماه حدود بیست و پنج کلمه را یاد می‌کند و در سن ۵ سالگی کودک به طور متوسط ۲ هزار کلمه بلد است. بهتر است بدانید که یادگیری کلمات در تمام دوران کودکی ادامه پیدا می‌کند و در دوران مدرسه سرعت بیشتری خواهد داشت. طبق برآوردهای انجام شده معمولاً در کودکان از سن ۷-۶ سالگی هر سال حدود ۳۰۰۰ کلمه جدید را یاد می‌گیرند. سرعت یادگیری کلمات تحت تاثیر یادگیری مهارت خواندن در سن ۷ سالگی افزایش پیدا می‌کند و کودک در کتاب‌های مدرسه و در پروژه‌های کاری خود با کلمات جدید بیشتری مواجه می‌شود.

پس از آن که کودک توانست به طور متوسط در سن ۱۹ ماهگی ۵۰ کلمه را یاد بگیرد شروع به کنار هم قرار دادن آنها می‌کند تا بتواند کلمات با معنی بسیار زیادی از قبیل 'سگ بزرگ ماشین بابا، بابا رفت، آب بده، گربه خوابیده' را بسازد. معمولاً اولین واژگان بیشتر از اسم و فعل و صفت ساخته می‌شود و در کنار هم یک جمله با معنی را می‌سازند. هنگامی که کودکی در سن ۲۴ تا ۳۰ ماهگی حدود ۳۰۰ کلمه را یاد می‌گیرد شروع به استفاده از قواعد زبان خواهد کرد که شامل استفاده از جمع و مفرد، زمان گذشته و آینده و مالکیت، جملات سوالی و مواردی از این قبیل است. معمولاً قواعد زبان با یک نظم قابل پیش بینی یاد گرفته می‌شوند. در این شرایط کودک به تدریج به یادگیری جملات طولانی تر و پیچیده تر می‌پردازد و همانند بزرگسالان از قواعد زبان پیروی می‌کند. برخی از پزشکان می‌گویند کودکانی که دایره واژگان آنها ۳۰۰ کلمه یا کمتر است از لحاظ مهارت‌ها و توانایی‌های مربوط به قواعد زبان محدودتر هستند و دامنه واژگان در کنار یادگیری اصول و قواعد دستور زبان برای تولید جملات با معنی ضروری است.

سطوح اساسی و مهمی که در رشد زبان نیاز به توجه دارند:

۱. رشد مهارت‌های گوش دادن

الف (تمیز و تشخیص صدا

ب (مدت زمان گوش دادن

ج (درک از طریق گوش دادن

۲. رشد واژگان مربوط به :

الف (بدن

ب (خانه

ج (محیط

۳. رشد ابراز فاهی

الف (مکالمه

ب (قصه و داستان گویی

ج (بازی های نمایشی و عروسکی

د (تصویرخوانی

ه (ابراز خود به طریق خلاق

۴. رشد آمادگی خواندن

الف (تمیز شنوایی یا صدا

ب (تمیز بینایی

ج (تمیز دیداری و شنیداری

د (مسیریابی از چپ به راست

۵. رشد آمادگی نوشتن

الف (رشد ماهیچه ای کوچک

ب (هماهنگی چشم و دست

ج (درک حروف

اصول و ویژگی های حاکم بر فعالیت های مهارت زبان آموزی در مقطع ابتدایی

۱. پرورش باید بر آموزش مقدم باشد.

۲. توجه به بهداشت روانی و جسمانی کودک

۳. توجه به تفاوت های فردی

۴. پرورش خلاقیت و قوه ابتکار کودک

۵. پرورش همه جانبه حواس پنجگانه

۶. تربیت شخصیت و رشد همه جانبه کودک

۷. آموزش های مناسب با ویژگی های بدنی، ذهنی و روانی

۸. توجه به زمان برنامه آموزشی

۹. تناسب بین برنامه و مواد آموزشی با نیازهای حال و آینده کودک

۱۰. توجه به ارزش های فرهنگی و اجتماعی جامعه

اصول کلی تعلیم و تربیت

۱. الگوی موضوع محور:

در این الگو برنامه زبان آموزی از پیش برای زبان آموزان مشخص و به عنوان مجموع ای که دارای سازماندهی منطقی است به آنها ارائه می شود. ایراد اساسی این الگو تأکید بیش از حد بر آموزش حجم معینی از محتوای درسی است که درک و فهم مطالب کودک را تحت الشعاع قرار داده و جریان زبان آموزی را یک «جریان مکانیکی» می داند.

۲. الگوی کودک محور

در این الگو نیازها و علایق، توانمندی ها و تجربه های گذشته ی کودک و راهی که باید در آینده طی کند؛ مبنای تصمیم گیری در خصوص عناصر برنامه زبان آموزی، مد نظر قرار می گیرد. اینگونه الگو بیشتر انعطاف پذیری دارد و محتوای زبان آموزی از علایق و تجربیات کودکان تشکیل می شود.

شیوه ها و فنون یاددهی - یادگیری در امر زبان آموزی عبارتند از :

۱. شیوه قصه گوئی
۲. شیوه ایفای نقش
۳. شیوه بحث گروهی
۴. بازی آموزشی
۵. نمایش عروسکی
۶. شعر و سرودخوانی
۷. کتابخوانی

تأثیر روش تدریس ایفای نقش بر رشد مهارت کلامی دانش آموزان

ایفای نقش به مثابه یک روش تدریس ریشه در دو بعد شخصی و اجتماعی فرد دارد. در این روش تدریس فراگیران در تجزیه و تحلیل موقعیت های اجتماعی به صورت مشترک و با همیاری هم فعال می شوند. ایفای نقش، روشی است که می تواند برای تجسم عینی موضوعات و درس هایی که برای نمایش مناسب باشند، به کار رود. در این روش، موضوع خاصی را تعدادی از دانش آموزان، به صورت نمایش کوتاه اجرا می کنند. کمک به دانش آموزان در جهت ساختن شخصیتی یگانه و منحصر به فرد از اهداف اجرای الگوی تدریس ایفای نقش می باشد تا دانش آموزان بتوانند این مهم را در قالب آن چه در مواد درسی پیش بینی شده است عملی کنند. این روش به مانند ابزاری در خدمت دانش آموزان، نمونه زنده ای از رفتار انسان را فراهم می سازد تا آنان بتوانند : [۵]

● در بروز احساسات خود موفق باشند .

- از بینش خود در نگرش ها، ارزش ها و برداشت های خود سود جویند.
- در ایجاد و گسترش نگرش ها و مهارت های حل مسائل توانمند شوند .
- از طریق گوناگون به بررسی مواد درسی بپردازند .

مزایای روش ایفای نقش

از محاسن روش ایفای نقش می توان به موارد زیر اشاره نمود: [۶]

۱. ایجاد انگیزه درونی و شور و شوق در فراگیران

با توجه به اینکه انتخاب نقش ها برای اجرا بر عهده خود دانش آموزان است ، لذا برای انجام وظایف محوله خود در ایفای نقش مورد نظر انگیزه و اشتیاق فراوانی دارند . تدریس به این روش به یک صحنه تفریحی تبدیل می شود و طراوت ذهنی خاصی بین بازیگران و مشاهده کنندگان ایجاد می شود که در یادگیری بسیار موثر و با اهمیت است .

۲. مشارکت و فعالیت دانش آموزان

امروزه فعال بودن فراگیران یکی از اصول مهم در فرآیند یاددهی - یادگیری است . یادگیری فرآیندی دو طرفه و تعاملی است و بدیهی است که امکان فراگیری در صورت منفعل بودن فراگیران وجود نخواهد داشت . در این روش ، همه دانش آموزان به صورت فعال نقش دارند و باید در موعد مقرر نقش خود را بازی کنند .

۳. کاهش کمروبی و خجالت دانش آموزان

یکی از معضلات دانش آموزان و حتی بزرگسالان ، کمروبی یا خجالتی بودن است . این خصیصه سبب گوشه گیر شدن افراد می شود و آنان ، موقعیت های اجتماعی مطلوب را از دست می دهند . الگوی ایفای نقش در پرورش مهارت های اجتماعی و روحیه تعاملی دانش آموزان نقش موثری دارد .

۴. افزایش مهارت های روانی - حرکتی فراگیرندگان

یکی از محورهای آموزش ، تقویت مهارت های فیزیکی دانش آموزان است و در بعضی درس ها هدف اصلی ، رشد این مهارت هاست . در این زمینه ، بهترین الگوی ایفای نقش است ، زیرا یک صحنه نمایش وجود دارد و افراد مجری باید به نحو مطلوب و با آمادگی ، روی صحنه به ایفای نقش بپردازند . همین تمرین های موردی به تدریج موجب تقویت عضلات و هماهنگی بیشتر اعضای بدن می گردد . از این رو بین روان و حرکت ارتباط مفید و موثری به وجود می آید .

۵. کسب نگرش های نوین و پذیرفتن ارزش های اجتماعی

ایجاد نگرش مطلوب در طرز تفکر دانش آموزان یکی از رویکردها و اهداف اصلی نظام تعلیم و تربیت است و انتظار می رود که عواطف ، نگرش ها و احساسات دانش آموزان علاوه بر کسب مهارت های ذهنی تقویت شده و در نهایت منجر به افزایش باور

و اعتقاد دانش آموزان شود. در اجرای الگوی ایفای نقش، بازیگران نقش ها از عملکرد اندام های حسی خویش در حین بازی استفاده می کنند و آگاهانه از رفتارها و حرکات نمایشی خود دفاع می کنند. این عمل از نظر آموزش و پرورش اهمیت ویژه ای دارد.

۶. تقویت قدرت مدیریت و سازماندهی افراد

مدیریت و برنامه ریزی یکی از مهارت های اساسی در آموزش و پرورش است و انتظار می رود فراگیرندگان در عرصه اجتماعی، مدیر موفق و برنامه ریز لایقی بشوند. در الگوی ایفای نقش، فراهم آوری تمام امکانات و سازماندهی و انتخاب نقش ها با راهنمایی معلم و بوسیله یکایک دانش آموزان انجام می گیرد. این قدام منجر به توانمندی دانش آموزان در مدیریت و برنامه ریزی جریان ها و فعالیت ها می شود.

مراحل اجرای الگوی تدریس ایفای نقش

شعبانی (۱۳۸۲) و احدیان و آقازاده (۱۳۷۸) برای اجرای این الگوی تدریس ۹ مرحله ارائه داده اند:

۱. تعیین موضوع و طرح مسئله

اولین قدم برای الگوی ایفای نقش شناسایی و انتخاب موضوع است و انتخاب آن به دو صورت انجام می شود: موضوع درس (مورد تدریس) یا موضوعات منتخب که دانش آموزان کلاس بر اساس علایق خود عنوان می کنند و در هر دو صورت، باید به کلیه فراگیران ابعاد گوناگون آن تشریح و تفهیم گردد تا بازیگران نقش ها، مفهوم اصلی را درک کنند. در این مرحله، موارد زیر باید رعایت شود:

- قابل فهم کردن و روشن نمودن موضوع برای همه
- دانش آموزان در مورد موضوع انتخابی توافق داشته باشند.
- هدف موضوع اجتماعی باشد.
- در ساختار الگوی ایفای نقش موضوع قابلیت اجرا داشته باشد.
- تعریف واژه های موضوع مشخص باشد.
- تناسب موضوع با توانایی های ذهنی و روانی دانش آموزان باشد

یادگیری فرآیندی دو طرفه و تعاملی است و بدیهی است که امکان فراگیری در صورت منفعل بودن فراگیران وجود نخواهد داشت. در این روش، همه دانش آموزان به صورت فعال نقش دارند و باید در موعد مقرر نقش خود را بازی کنند.

۲. نوشتن نمایش نامه

پیکره اصلی الگوی ایفای نقش، نگارش نمایش نامه است. کلیه فعالیت ها در این مرحله از شروع تا پایان به صورت محاوره ای و با کمک مربی توسط دانش آموزان نوشته می شود و در همه مراحل می بایست اهداف اصلی موضوع درس در نظر

گرفته شود. در نوشتن محتوا پرهیز از عادات نامطلوب و محتوای نامناسب و رعایت ارزش های اجتماعی ضروریست. بنابراین، این مرحله شامل محتوای اصلی در ایفای نقش است و پیام اصلی درس باید در این قسمت مطرح و از طریق اجرای آن به دانش آموزان منتقل شود. دانش آموزان باید راهکارهای اجرایی را در مراحل بعد اجرا کنند. رعایت توان دانش آموزان، اطلاعات و زمینه های فکری آنان در این مرحله اهمیت بسیار دارد.

۳. تعیین نقش ها

مهم ترین بخش الگوی ایفای نقش، انتخاب بازیگران بر اساس توانایی و علاقه آنان به نقش های مورد نظر است. در این مرحله فعالیت های لازم برای مراحل الگو، مشخص می گردد و تعداد نقش ها و گزینش افراد و دیگر موارد اجرایی باید مد نظر باشد. شناخت شخصیت افراد و ویژگی های رفتاری، ساختار بدنی (قد، وزن، سن و .....) اهمیت زیادی دارد. معلم یا مربی در مقام کارگران نمایش، قبل از هر چیز باید بازیگران را خوب بسنجد، و با شناسایی توانایی های آنان، برای ایفای نقش های مورد نظر پیشنهاد کند. نظر دانش آموزان دیگر و مشاهده گران، نیز در این انتخاب موثر است. تفسیر و تبیین نقش های مثبت و منفی برای دانش آموزان ارزش بسیار دارد، زیرا ممکن است بعضی نقش ها که به ظاهر منفی می باشد، تاثیر سوئی بر فراگیران بگذارد. از این رو نباید شخصیت افراد را بر اساس نقش ها تعریف کرد. علاوه بر اینکه نقش ها باید در درس های دیگر عوض شود و یک نفر، همیشه بازیگر یک نوع نقش نباشد.

۴. تهیه امکانات و تجهیزات لازم

بر اساس نمایش نامه تدوین شده، امکانات مورد نظر باید شناسایی و فراهم گردد. نقش این وسایل در تکوین و تقویت روند اجرا و ثر گذاری نمایش نامه، بسیار مهم است و به ویژه برای فرگیرندگان جذابیت و کشش خاصی دارد. ساخت فضا، صحنه آرایشی مناسب و دیگر ملزومات یا امکانات، باید فراهم آید و نحوه کاربرد آن ها برای بازیگران تشریح شود. بهتر است از وسایل ساده و قابل دسترس استفاده شود و وسایل صحنه را حتی الامکان خود دانش آموزان بسازند.

۵. آمادگی و تمرین مقدماتی

پس از تعیین نقش ها و تشریح وظایف، باید آمادگی هایی کسب شود. با راهنمایی مربی گروه، بازیگران باید به تمرین مقدماتی بپردازند و از جمله این آمادگی ها می توان به موارد زیر اشاره کرد:

- حفظ کردن نقش مربوط به خود.
- مطالعه دقیق تمام نمایش نامه برای اطلاع از نقش دیگران.
- شناخت چهره ها و گریم صورت و دیگر اعضا در صورت نیاز.
- شناخت و ساخت وسایل و امکانات.
- شناخت و تمرین مراحل اجرایی به صورت متوالی.

۶. اجرای نمایش

در این مرحله، گروه بازیگران در حضور بقیه دانش آموزان و مربی، نقش های خود را اجرا می کنند. حضور مربی در مقام هدایت کننده و کارگردان، اهمیت بسیار دارد. او باید بازیگران را به صورت غیر مستقیم هدایت کند. مرحله اجرایی الگوی ایفای نقش و انجام دادن نمایش در کلاس، مرحله اصلی است. در این مرحله، تماشاگران با دقت و رعایت دقیق نظم، روند نمایش را تماشا و در صورت امکان، نکات مهم و نظریات اصلاحی خویش را یادداشت می کنند. در اجرای نمایش اهداف و انتظارات آموزش و پرورش باید در رفتار و گفتار بازیگران نمایان شود. همچنین توجه به این نکته ضروریست که روند اجرایی نمایش، نمی بایست اهداف را تحت الشعاع قرار داده و روش از اهداف دور شود.

۷. بحث، بررسی و ارزشیابی

پس از اتمام مرحله اجرایی، تماشاگران به صورت گروهی و با هدایت معلم به ارزشیابی و بررسی کلیه مراحل اجرا می پردازند و انتقادات و پیشنهادهای خود را ارائه می دهند. اصلاح و تقویت نکات مثبت و رفع نکات منفی نمایش نامه و اجرای نقش ها هدف از اجرای این مرحله است. پس تمام نظریات باید در تصمیمات بعدی لحاظ شود. این پیشنهادهای، برای معلم به عنوان کارگردان نمایش نامه، اهمیت بسیار دارد. زیرا با رعایت آن ها، اثربخشی روش افزایش می یابد. در این مرحله، تاثیر نمایش نامه و روند اجرایی آن بر دانش آموزان نیز باید مورد بررسی و تحلیل قرار گردد و در صورتیکه از محتوای فعالیت، برنامه ریزی و اجرا ارزشیابی شود، بسیار مفید خواهد بود.

نتیجه گیری

آنچه در روانشناسی و به ویژه مبحث گویای روانشناسی رشد مورد توجه است، بیشتر همان مهارت گویایی است که اثر آن ارتباط با هم نوعان است. هر چند مهارت های خواندن و نوشتن نیز در این زمینه مورد نظر قرار می گیرد، اما زبان و رشد سریع تکلم کودک دستاورد بسیار با ارزشی است که در سیر کلی رشد او و بویژه رشد اجتماعی نقش اساسی دارد و به تدریج از حالت خود محوری که ویژگی دوران اولیه کودکی است رو به اجتماعی شدن می گذارد.

آموزش به روش ایفای نقش در افزایش ابراز وجود، مشارکت فعال در یادگیری، افزایش رشد اخلاقی و مهارتهای اجتماعی، رفع استرس و کمرویی، اداره کردن بحران و نظم بخشیدن به آن، بهبود ارتباط همکاری و تصور از خود، مهارت های تفکر انتقادی، قوه استدلال، تحلیل ارزش ها و رفتارهای فردی، افزایش اعتماد به نفس، ماندگاری عملکرد، کفایت اجتماعی، ایجاد رهیافت هایی برای حل مسائل بین فردی، رشد همدلی نسبت به دیگران در دانش آموزان مؤثر است. نمایش، ابزاری چند حسی است که مهارتهای اندیشیدن، گوش کردن و صحبت کردن را با هم ترکیب میکند و نیز در درک دانش آموزان از مفاهیم گوناگون، تجربه های به یادماندنی و کمک به حل مسائل و مشکلات مؤثر می باشد. بیان دیالوگ های نقش و خواندن شعر و سرود در زمان ایفای نقش ها در نمایش منجر به رشد مهارت های ذهنی و کلامی دانش آموزان می شود.

منابع

۱. حکمی ، شهره ؛ نقش و اهمیت زبان آموزی در دوره پیش دبستانی ، ۱۳۹۲ ،
<http://shohrehhakami.blogfa.com/post/2>
۲. باقری ، نیوشا ؛ عباسی ، عفت ؛ گرامی پور ، مسعود ؛ تأثیر فعالیتهای زبان آموزی بر رشد زبان گفتاری کودکان ۶ – ۵ ساله در مراکز پیش دبستانی خصوصی شهرستان لنگرود ، فصلنامه خانواده و پژوهش شماره ۳۱ ، ۱۳۹۵
۳. مفیدی ، فرخنده ؛ سبزه ، بتول ؛ تأثیر فعالیت های زبان آموزی دوره ی پیش دبستانی بر رشد زبان گفتاری دانش آموزان پایه ی اول دوره ی ابتدایی ، فصل نامه ی مطالعات برنامه ی درسی ، ۳ (۱۰) ، ۱۳۸۸ ، ۱۴۱ – ۱۱۸
۴. نوروزی، گیسو؛ نوآوری و فعالیتهای خلاق، برنامه زبان آموزی . فصلنامه آموزه، ۱۰ (۲۷) ، ۱۳۸۸
۵. سبزوار ، پروین ؛ الگوهای نوین تدریس ، ۱۳۹۰ ، <http://sabzevarp.blogfa.com/post/4>
۶. طیب ، رویا ، روش تدریس ایفای نقش ، ۱۳۹۱ ، <http://fononetadris.blogfa.com/post/7>